

גביה השבוע: דף 27 א' אלף 2

השבוע נסיים את נושא כבוד אביו ואמו.

מלבד הסוגיה בגמרא, כדאי לנסות להתעמק בכמה סוגיות כלליות בכבוד אביו וכבוד אמו, זאת בעזרת המאמרים וההרחבות בדף. מי שמסיים ורוצה להתקדם הלכה יכול להתחיל את סוגיית כבוד רבו.

כבוד ומורא

עיינו בתחילת הדיון בירושלמי [עמוד 49 בחוברות], מה משמעות הדרך בה הירושלמי מעמיד את חובת הבן לאביו מול חובות האב לבנו.

חשל אב או חשל בן

ראו את הסוגיה המקבילה בירושלמי [עמוד 50 ועמוד בחוברת המקורות]. הירושלמי דעות נוספות אשר לא מופיעות אצלנו בבבלי.

↔ מה ההיגיון בכל אחת מהדעות. מה משמעותה על מצוות כבוד אב ואם.

עיינו בירושלמי במסכת פאה פרק א' הלכה א', מה נראה מדברי רשב"י? מה ההיגיון בדבריו?

דתני ר' שמעון בן יוחי גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו נאמר כאן (שמות כ) כבד את אביך ואת אמך ונאמר להלן (משלי ג) כבד את י"י מהונך במה את מכבודו מהונך מפריש לקט שכחה ופיאה מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית מאכיל את הרעיבים ומשקה את הצמאים אם יש לך את חייב בכל אילו ואם אין לך אין את חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם בין שיש לך בין שאין לך כבד את אביך ואת אמך אפילו את מסבב על הפתחים

↔ עיון נוסף: ראו איך הריטב"א והרא"ש מיישבים את דברי רשב"י בירושלמי עם דברי הגמרא שלנו.

מה התוצאה ההלכתית של דבריהם?

↔ עיינו בדברי הרמב"ם בהלכות ממרים פרק ו' הלכה ג' ובהלכות מתנות עניים פ"י הלכה ט"ז. כמי פסק

הרמב"ם?

כבוד הורים מול קיום מצוות

בתלמוד מתוארות שתי סיטואציות, הגמרא אצלנו עוסקת בשאלת קדימה [מה לעשות קודם] מקורות אחרים עוסקים בדילמה מה לעשות כשיש סתירה בין מצווה ובין רצון ההורים, או אף בין רצון של הילד ובין רצון ההורים.

ראו את דברי הגמרא במסכת בבר מציעא דף ל"ב עמוד א:

תנו רבנן מנין שאם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר [אבידה] שלא ישמע לו?

שנאמר "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' כולכם"- חייבין בכבודי

טעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמרו הא לאו הכי הוה אמינא צייתא ליה

ואמאי האי עשה והאי לא תעשה ועשה ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה

איצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום שנאמר כאן כבד את

אביך ואת אמך ונאמר להלן כבד את ה' מהונך הלכך לציית ליה קא משמע לן דלא לשמע ליה: להשמיע לנו שלא לשמוע לו.

גמרא זו מעמידה מצב קיצוני- של סתירה בין ציווי ההורים ומצווה.

עיון נוסף: עיינו בדברי הרמב"ם בהלכות גזילה ואבידה פרק י"א הלכה ט'. מה הנימוק שהרמב"ם נותן שם לפסיקתו? השוו את דברי הרמב"ם לפסקיו בהלכות ממרים פרק ו' הלכה י"ב.

ראו את דברי הראשונים הבאים,

בדקו מה הקריטריונים של סדרי העדיפות אשר הם נותנים?

האם מצוות כבוד אב ואם נמדדת ככל המצוות האחרות, או שיש לה חשיבות מיוחדת? מהי?

השוו גם ביניהם ובין הרמב"ם בהלכות ממרים פרק ו' הלכות י"ב ו"ג.

רי"ז בבא מציעא ל"ב ע"א

אמר לו אביו השקני מים ויש עליו מצוה לעשות, אם אפשר למצוה שתיעשה על ידי אחרים תיעשה המצוה על ידי אחרים, וילך הוא בכבוד אביו. ונראה בעיניי שאם מתכוין אביו לזלזל במצוות לא ישמע לו שאין אדם חייב על כבוד אביו ואמו אלא לעשות רצון קונו, אבל אם רואה שדעת אביו לבטל רצון קונו חייב להוכיח את אביו דרך כבוד להחזירו מדעתו ואם אינו חוזר בו אינו חייב בכבודו ועל כזה נאמר ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך וכבר ביארנו זה בפרק אילו הן הנחנקין.

פסקי ריא"ז

ומז"ה (ומורי זקני הרב) אומר אם היה עסוק בעבודת אביו וראה את אבדת חבירו פטור עליה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ולי נראה הואיל והאב עצמו היה חייב באותה מצוה אם היה בו כח, אין הבן יכול להפטר שחייב האב לבטל כבודו מפני המצוה שהוא כבוד שמים כמבואר בקונטרס הראיות בראייה ט"ו.

'לבוש עטרת זהב' סי' ר"מ סע' י"ב

גדול כיבוד אב שדוחה שאר מצוות עשה שבתורה, כגון אם יש לפניו מצות כיבוד שאמר לו אביו השקני מים ויש לפניו לעשות מצוה כגון קבורת מת או לוויה למת, אם אפשר למצוה שתיעשה על ידי אחרים יעסוק בכבוד אביו ויניח המצוה לאחרים. מיהו הני מילי בששתיהם לפניו אבל אם התחיל במצוה תחילה יגמור אותה תחילה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואין חילוק בין גדולה לקטנה, ואפילו אם לא התחיל בה והיא מצוה עוברת ואין שם אחרים לעשות אותה יעסוק בה ויניח כיבוד אביו עד לאחר כך שהוא ואביו חייבין לעשותה, כיון שהיא מצוה עוברת ומוטב שיעשה שניהם, אבל אם אינה עוברת כיבוד אביו קודם ואחר כך יעשה גם אותה המצוה.

גבולות למצות כבוד הורים

הגמרא שלנו עוסקת במקרים פחות קיצוניים של קדימות במצוות. הרמב"ן וראשונים אחרים מרחיבים את הדיון אשר הגמרא בבבא מציעא ובגמרא שלנו למקרים נוספים:

[א] מעשה סתמי

חידושי הרמב"ן, יבמות ו ע"א,

אין עיקר כיבוד אב אלא כמו שאמרו בקידושין: איזהו כיבוד? מאכילו ומשקהו וכו' וכל דבר שיש בו הנאה לאב. אבל אם אמר לו לעשות דבר שאין לו ממנו הנאה של כלום, אין זה כיבוד שאמרה תורה. וכן מה שאמרו: יכול אמר לו אביו: היטמא וכו', היינו להביא לו פירות קאמר. אבל היטמא לחנם, אין צריך לומר שלא ישמע לו

חידושי הרשב"א, יבמות ו' עמוד א'.

וכגון שאמר לו אביו לחמר אחר בהמה זו להביא גוזלות או דבר שצריך ליהנות ממנו, ולפיכך כשהוא מחמר אין זה ממשו של כבוד אלא הכשר כבודו ואע"פ שאמר לו האב חמר אחר הבהמה, לפי שאין עיקר כבוד אלא

במה שיש לו בו הנאה, וכדאמרין בקדושין (לא, ב) איזהו כבוד מאכילו ומשקהו ומלבישו ומנעילו, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטווה עליה, וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפי' לאו גרידא. ומה שאמרו יכול אמר לו אביו היטמא, לא לחנם אמר לו שיטמא דהא לא צריכה קרא, אלא שאמר לו להביא פירות מבית הקברות וכיוצא בזה, וכן אמר לו אל תחזיר כדי שלא יבטל מלהאכילו וכיוצא בזה קאמר, הא לאו הכי אין צריך לומר שלא ישמע לו.

מהי הגדרת חובות השמיעה לאב על פי הרמב"ן והרשב"א?

מי הגדרת מצוות כיבוד הורי על פי הרמב"ן? האם זה מסתדר עם הסיפורים שבגמרא?

ב] נשיאת אשה

עיינו בדברי ר' יוסף קולון. מה מערכת השיקולים אותה הוא מפעיל בשאלה זו. מה ניתן ללמוד ממערכת השיקולים על מצוות כיבוד הורים, ועל חובת הציט להם.

ש"ת מהר"ק, סימן קסו

ואשר נסתפקת אם יש כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר יחפוץ בה הן לע"ד נראה שאם היא אשה ההוגנת לו שאין כח ביד האב למחות ביד הן חדא דאפילו לענין ממון אודי ליה רבנן לרבי ירמיה כמאן דאמר משל האב וכן פסקו כל פוסקי הלכות אשר ראיתי כל שכן הכא שהוא דבר השייך בצער' דגופא להניח האשה אשר חפץ בה ויצטרך לקחת אשה אחרת אשר לא תישר בעיניו כל כך ועוד דקרוב הדבר בעיני להיות כמצוה לעבור על דברי תורה

שהרי אמרו רבותינו ז"ל אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה אלא שעכשיו הותר פן יקדימונו אחר כמו שכתבו התוספות והפוסקים הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו וכן בכמה מקומות חשו חכמים ז"ל לחבב האשה על בעלה וכבר השיב רבינו אשר דאם האב מצווה על בנו שלא ידבר עם פלוני ולא ימחול לו על מה שעשה לו עד זמן קצוב שאם הן רוצה להשלים שאין לחוש לצואת אביו מפני שאסור לשנא שום יהודי כולי כדאית' בטור י"ד הכא נמי לא שנא לפי הנלע"ד מאחר שיש בדבר נדנדוד עבירה כו' כדפי' לעיל. ועוד דעד כאן לא מיפלגי אם משל אב אם משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה פרנסת האב שצורך גוף האב וקיומו אבל במלתא דלא שייך בגווי' כי הכא פשיט' דאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא (ד) דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו ומלבישו ומנעילו כו' מורא לא ישב במקומו ולא סות' את דבריו כו' וכן כיוצא בזה דשייך לאב אבל במלתא דלא שייך האב בגווה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו. וגדולה מזו כתבו תוספ' שאנ"ץ בפרק קמא דקדושין בשם רבי' יצחק דאפילו למאן דאמר משל בן הני מילי כגון שהאב נהנה מגוף הדבר כי הכא שהוא נהנה מממון הן אבל אם נזדמן לו כבוד אביו וחזרת אבידתו כיון שאין האב נהנה בגוף האבידה אין הן חייב להפסיד אבידתו בשביל אביו כל שכן וכל שכן למאן דאמר משל אב. ועוד כל שכן וכל שכן היכא שאין הן מניח מלעשות כבוד אביו המוטל עליו בשביל אותו מעשה שהאב מצווה עליו שלא לעשות כי הכא והא דאמר' אפי' זורק ארנקי לים כולי כבר העמידה רבינו יצחק בארנקי דאב לדברי האומר משל אב ואפילו לדברי האומר משל בן ובארנקי דבן היינו דוקא שהאב נהנה בהשלכה זו כגון למרמא אימתא אאינשי ביתיה כמו שפיר' תוספות שאנ"ץ ואע"ג דלכאורה רבינו משה מיימון פליג על דברי רבינו יצחק מדהביאה בסתם ולא פירש דמייירי ביש לו הנאה בהשלכתו וגם פליג על מה שהעמיד' רבינו יצחק בארנקי של אב מכל מקום יש לחלק דאע"ג דאין הן רשאי להכלים אביו ולצערו בשביל ממונו מכל מקום אין חייב הוא להפסיד ממונו בשביל כבוד אביו וכן צריך לומר ע"כ שהרי רבינו משה עצמו פסק כמאן דאמר משל אביו אלא ודאי צריך לחלק כדחלקתי וכל שכן דאין לו להניח מלקחת אשה ההוגנת לו והישרה בעיניו משום כבוד אביו וכדפירשתי. אמנם מכח השבועה שנשבע לאביו נרא' לע"ד שאין רשאי לקחת כדפי' לעיל וגם מאחר שהבן נטען מאשה זו בעוד' תחת בעל'

הראשון צריך להתייש' בדבר ולחקור ולדעת אם היה שם עידי כיעור דפשיטא דלאו דוקא שראוה חוגרת
בסינר או רוק למעלה מן הכילה או מנעלים הפוכים אלא הוא הדין לכל הדברים המראים שהיה עבירה כמו
שכתבו רבינו משה וטור אבן העזר שהוסיפו עליהם אחרי' על פי הירושלמי וכתבו דכן לכל כיוצא בזה:

⊞ מי שמעוניין, יכול להסתכל בתשובה של הרב עובדיה יוסף. הרב עובדיה דן בדברי המהר"י קולון, ומרחיב את הדיון גם למקרים נוספים.

ד] טיפול רפואי.

ספר חסידים, סימן רלד:

מעשה באחד שחלה. בא הרופא אצלו לרפאותו. אמר לו: אם תשתה מים, תהיה בסכנה; ואם תאכל מאכל פלוני, תהיה בסכנה בנפשך. ואמר לבנו: תן לי מים ואותו מאכל פלוני, ואם לאו, לא אמחול לך לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. אמרו לו הקהל: אל תהי חושש בדבריו מה ההיגיון מאחורי דבריו של 'ספר חסידים'? איך זה מסתדר עם הסיפורים בגמרא?

ה] מקרים נוספים- הפניות למאמרים

- ⊞ תרומת איברים להורה: עיינו במאמרו של יוסי גרין: 'כיבוד אב ואם : גם על ידי תרומת איבר להשתלה?'. בתוך הספר 'דברים שיש להם שיעור'. [המאמר חורג מנושא כבוד הורים. מי שמעוניין- יכול לקרוא את כל המאמר, אפשר גם לפרוץ ולראות את הדברים אשר קשורים לסוגייתנו].
- ⊞ על חובת הטיפול בהורה שאבד את שפיותו, עיינו במאמרה של הרבנית מלכה פיטקובסקי בקלסר המאמרים.
- ⊞ אפשר להסתכל במאמרו של הרב יעקב אריאל 'התנדבות לקצונה בנגוד לרצון ההורים', בקובץ המאמרים 'דברים שיש להם שיעור'. [המאמר דן בנושאים רבים נוספים הקשורים לגבולות הציות להורים].
- ⊞ בקובץ 'דברים שיש להם שיעור' ישנם מאמרים נוספים בנושא כבוד הורים חולי הלצהיימר, כבוד הורים של הנולד מהזרעה מלאכותית ועוד. כדאי לעיין.

הנשרפין והנסקלין

להבנת הסוגיה אפשר לראות את המשנה והגמרא במסכת סנהדרין:

משנה סנהדרין פרק ט' משנה ג'

רוצח שנתערב באחרים, כלן פטורין. רבי יהודה אומר, כונסין אותן לכפה. כל חביבי מיתות שנתערבו זה בזה, נדונין בקלה. הנסקלין בנשרפין, רבי שמעון אומר, נדונין בסקילה, ששרפה חמורה. וחכמים אומרים, נדונין בשרפה, שהסקילה חמורה. אומר להן רבי שמעון, אלו לא היתה שרפה חמורה, לא נתנה לבת כהן שזנתה. אמרו לו, אלו לא היתה סקילה חמורה, לא נתנה למגדף ולעובד עבודה זרה. הנהרגין בנחנקין, רבי שמעון אומר, בסוף. וחכמים אומרים, בחנק:

